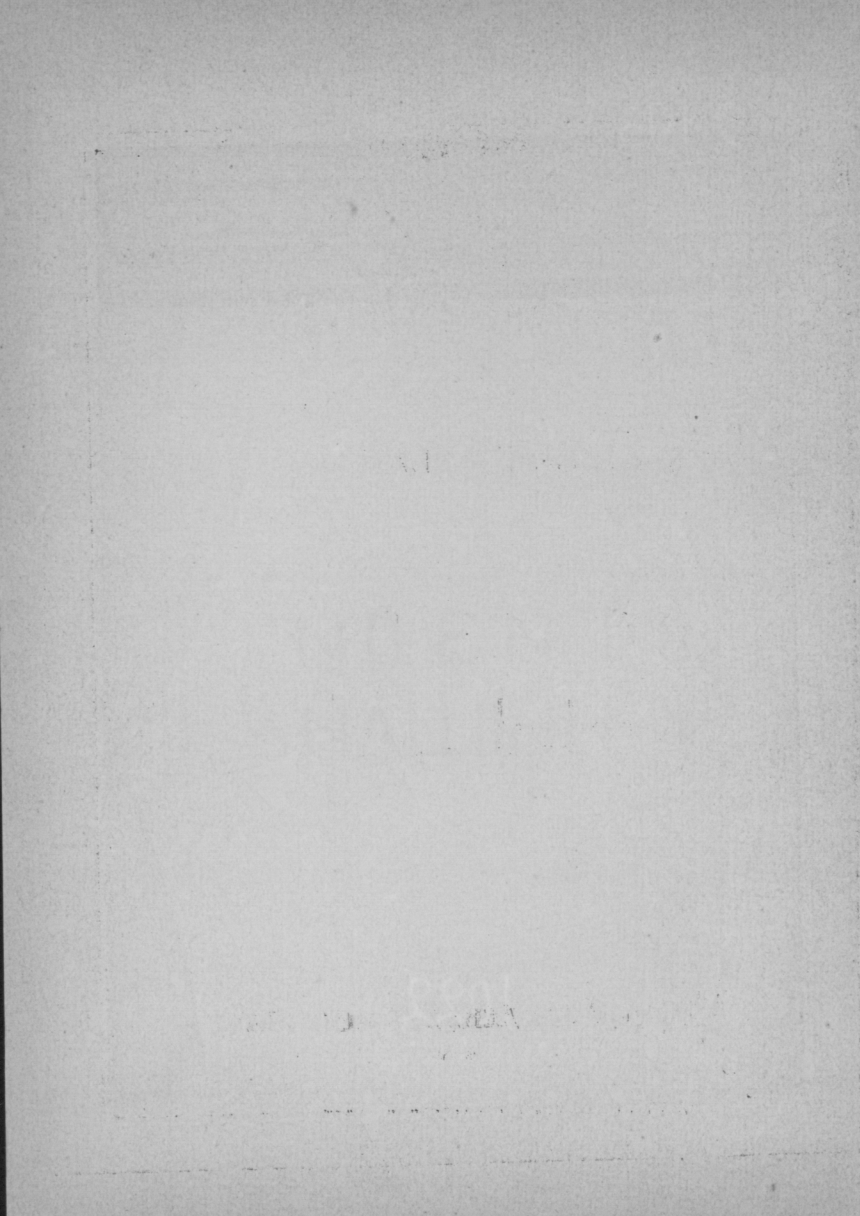

МАМУТ ДИБАГЪ

ГИЗЛИ
НЫШАН

КЪРЫМ АССР ДЕВЛЕТ НЕШРИЯТЫ
1940

К-Тат.
2-193.

МАМУТ ДИБАГЪ

ГИЗЛИ НЫШАН

Клуб саналары ичюн
4 перделик пьеса

Инв. № 1022

ЖЪРЫМ АССР ДЕВЛЕТ НЕШРИЯТЫ

1 9 4 0

ИШТИРАК ЭТКЕНЛЕР:

Фазыл—60 яшында, колхозник, эвельден чобан.

Самыр—Фазылнынъ къадыны.

Басыр—оларнынъ огълу.

Таир—Фазылнынъ огълу, атик пионер.

Эбанай-Сайде—60 яшында, эвельден эбанай.

Аджы-Фериште—62 яшында, эвельден зенгин бир адамнынъ
къадыны.

Нияр—Аджы-Фериштенинъ торуны.

Решит—шофер, колхозда комсорг.

Алиме—клуб мудири, эм пионер вожатый.

Рази е—Басырнынъ якъын сою, къомшу кой колхозында счёто-
вод.

Эсат
Садыкъ } —комсомоллар.

БИРИНДЖИ ПЕРДЕ

Фазылнынъ эви. Ортада—стол, онынъ артында юксек сет, чевресинде бир къач стул. Сагъда—ашханагъа къапы, комод, солда—экинджи одагъа къапы, кровать. Стол башында Таир самолёт моделинен огъраша.

Таир. Коктебельде Ивановнынъ модели 6700 метр учкъан. Амма менимки 300 метрден зияде учмай. Ах, шу Ивановнынъ моделини бир коръсем де. Тыпкъы озюдай бир дане ясап чыкъарыр эдим. (*Модельнинъ пропеллерини айландырып.*) Ай, резинасы ярамай да. Токъта сен шофер Решит резина берсин де, бир мотор ясайым амма, балалар тап шашып кълсынлар.

Самыр кире, стол устюне сув графинини къл.

Самыр. Таир, сен кене бу мадильнен огърашасынъмы? Окълуй берсе, балам, дерсинъни.

Таир. Я, анай, бу да дерс коресинъ. Мына аэроплан ясайджакъл олсанъ....

Самыр. Айды шу! Эр кеснинъ баласы эким, агроном, даа бильмем бир шей олмакъны тюшюне, амма сен, айроплан-майроплан, деп олмайджакъл шейлер сачмалайсынъ.

Кълванып Фазыл кире.

Ф а з ы л. Он учь рубле!.. Он учь!.. Самыр, тез ол, эмек книжкаларыны кетирчи.

С а м ы р. Олар да шимди неге керекти? Санки къач кунъделигинъ олгъаныны бильмейсинъ.

Ф а з ы л (*сертликнен*). Кетир дедимми, кетирсе сен! Неге керекти экен! Керек олмаса истемез эдим эбет!

С а м ы р. Барам, барам энди. А-м-ан! Озю де шу арада алевлене.

Самыр экинджи одагъа чыкъта. Таир моделини алып пол устюне тюше. Фазыл багъдаш къурунып сет устюне ерлеше.

Ф а з ы л (*Самыргъа къычыра*) Самыр, азыр андан счѣтны да алып кельчи. (*Озь-озюне*). Он учь!.. Он учь рубле!

Т а и р. Бабай, насыл он учь рубле я о?

Ф а з ы л. Насыл он учь рубле оладжакъ? Эмек куню.

Т а и р. А-а-а.

Самыр кире.

С а м ы р. Мына эписини кетирдим. (*Эмек книжкаларыны стол устюне къоя*).

Ф а з ы л (*Самыргъа*). Бакъ мында. Мен шимди правлениеден келем. Отурса шуны!

Самыр отура.

Эмек куню бу йыл он учь рубле тутта экен, анъла! Он учь рубле!

С а м ы р. В-а-а-й! Он учь? Десе былтыркъындан эки къат чокъ къазандыкъ.

Ф а з ы л. Насыл эки къат? Асыл бир шейге акъылынъ етмей. (*Бир книжканы алып*). Бу кимнинъ?

С а м ы р (*эгилип бакъа*). Менимки. Эписи 221 куньделигим оладжакъ.

Ф а з ы л (*счѣткъа къоя*). Эки юзь йигирми бир. Аз, пек аз. Бу йыл давранмакъ керек эдинъ.

С а м ы р. Давранмакъ керек эдинъ! Бутюн эв ишини этип эки юзь йигирми бир куньделик къазангъан сонъ даа не истейсинъ?

Ф а з ы л. Айды етер! Кене эв ишини айтып башлады. (*Экинджи книжканы алып*). Бу—менимки, 332 куньделигим оладжакъ. (*Счѣткъа къоя*) учъ юзь отуз эки. Корьдинъми?

С а м ы р. Анда корьмеге не бар? Кель сен эр кунъ аш пишир, орталыкъны джыйыштыр, чамашыр джув,—мен санъа йылда 400 куньделик къазанырым. Эм, мына келин кельсин де корерсинъ.

Ф а з ы л. Айды бакъайыкъ. (*Учюнджи книжканы алып*). Мына доход мында. Молодец, Басыр! 507 куньделиги бар. (*Счѣткъа къоя*). Беш юзь еди. Эписи къач этти? 1060 куньделик.

С а м ы р. 1060! Ойле исе бу йыл та он бинъ къазангъандырмаз.

Ф а з ы л. Акъылынъ пек токъал, Самыр. Мына ялынъыз бинъ куньделигимиз он учъ бинъ рубле эте. Сонъ, 60 куньделик даа бар. Даа йыл да битмеди.

Т а и р (*еринден турып*). Он учъ бинъ! Бабай, энди манъа велосипед алырсызмы?

С а м ы р. Ы! Шу арада велосипед, деп чыкъты. Шимди башкъа кереклеримиз чокъ. Келеджек сене алырмаз.

Таир (*терсийип*). Озюнъиз, яхшы окъусанъ алырмыз, дединъиз де, энди келеджек сене, дейсиз.

Фазыл (*сертликнен*). Айды! Шынъшыкълап отурма! Бу сефер шеэрге баргъанда алырмыз. Бар, кет де ойна!

Таир (*къуванып*). Тезден... тезден алынаджакъ! (*Моделини алып чыкъа*).

Самыр. Акъай, энди нелер аладжагъымызны айтышайыкъ да.

Фазыл. Сен кереклеримиз чокъ дейсинъ, ким биле не къадар шей тюшюнип азырлагъандырсынъ? Сонъ, велосипед аладжакъмызмы?

Самыр. Алайыкъ шуны. Бизде де бир эв толусы бала ёкъ,—олгъаны-оладжагъы эки огълан.

Фазыл. Велосипед аламыз. Даа нелер алынаджакъ?

Самыр. Мебиль.

Фазыл. О, о!

Самыр. Эм мытлакъа, анавы орденли Азизнинъ мебели киби, пружиналы, къадифели сойларыны алайыкъ.

Фазыл. Аферин, Самыр! Бакъ сен онъа! Сонъ, сонъ?

Самыр. Бир дане тегерек, балабан стол.

Индемеден Таир кире.

Фазыл. Тегерек стол? Ярашыкълы шей!

Самыр. Бир дане кузьгю. Диваргъа таяндырылып къойыла да бир кузьгюлер, иште шулардан. Мына тап яш экенде, Диляра ханилернинъ эвине чамашыр джумагъа барсам, анда шу балабан кузьгюни корип,

шашып, сукъланып къала тургъаным. Онынъ къаршысына кечсенъ озюньни башынъдан аягъынъа къадар коресинъ...

Фазыл (*Таирни корип*). Не къайттынъ?

Таир. Бабай, велосипедге къуванып унуткъаным. Эки дане де портрет алайкъ да, бабай: Лениннен Сталиннинъ портретлерини.

Фазыл. Яхшы, эки де портрет алырмыз. Басыр шеэрге кетеджекте, онъа да айт, унутма.

Таир. Рамкалы, балабан сойларыны алырмыз, я бабай?

Фазыл. Рамкалы, эм джамлы сойларыны алырмыз. Айды, бар кет де ойна.

Таир севинип чыкъа.

Самыр. Не айтып ятыр эдим шу, унуттым.

Фазыл. Ханининъ кузъгюсини макътай эдинъ.

Самыр. А, а, кузъгюни айта эдим. Мына о ханилер саба кийингенде, акъшамлары бир якъкъа кетеджекте, шу кузъгюнинъ къаршысына кечип саатлернен тюзенип, безенип отура тургъанлар.

Басыр ве Таир кирелер.

Таир (*Басыргъа*). Эки дане рамкалы портрет, сонъ манъа бир велосипед кетиреджексинъ, бабай озю айтты. (*Фазылгъа*) Э, бабай?

Фазыл (*ачувнен Таирге*). Олян, ойле гевезе олма! Алырмыз деген сонъ, алырмыз эбет. Айды, джоюл кет!

Таир чыкъа.

Б а с ы р. Онъа велосипед аладжакъмызмы?

Ф а з ы л. Сонъ, алсанъ не?

Б а с ы р. Бир шей де. Мен де мотоциклет алыр эдим, дейим.

С а м ы р. Ана, кене мотоциклет лакъырдысы чыкъты.

Ф а з ы л. Басыр, бу бизим айткъанларымыз асыл сенинъ къулагъынъа киреми шу? (*Басыр суса*). Сенден сорайым? (*Пауза*). Озь акълынджа бутюн параларыны берип мотоциклет аладжакъ, пат-пат-пат-пат волта этеджек джуреджек. Я колхозда не вакъыт чалышаджакъсынъ? Эриф бинълернен пара тѣкип башына бея аладжакъ. О мотоциклетнинъ дюнья къадар масрафы олур: бир кунъ резинасы патлар, экинджи куню бир ери сынар, учюнджи куню ремонт истер. Я бензини? О аз бензин ичерми? Онъа пат эткен сайын, пара керек. Сонъ, бир де хавфы бар. Ким биле анги джардан атып олерсинъ.

Б а с ы р. Кимсе ольмеген шейден, эльдиректе мен оледжегим.

Ф а з ы л. Насыл кимсе ольмеген шей? Э-эй! Сен ольгенлерини корьмединъ де шай дейсинъ. Мына дженк вакътында бир эриф моторыны шай патырда тып келе эди. Келе-келе кельди де, гъалаванынъ копюрине нас урулды, мотоциклети де, озю де—жув озенге. Асыл докторгъа биле етиштирамадылар, шу саат тынып къалды.

С а м ы р (*агъламсыран*). Аман, я раббим, шу къадар къазалы шейге авес эте.

Б а с ы р. Къаза оладжакъта, мотоциклетсиз де ола.

С а м ы р. Амла йыракъ этсин.

Б а с ы р. Мына Сары Усеин. Кетип тургъан еринде йыкъылды ольди. Сонъ, онынъ ольгенине бакъып джаяв джурьмектен къоркъмакъ керекми?

Ф а з ы л (*сертликнен*). Олян, сен чокъ теременти масалы окъума, анъладынымъ? Биз санъа яхшылыкъ истеймиз.

С а м ы р. Озь баланъа осаллыкъ истерсинъми?

Ф а з ы л. О туткъан, Сары Усеиннинъ апансыздан ольгенини айта. (*Ачувнен*). Керекмей бизге мотоциклет!.. Эксик олсун!

С а м ы р. Асыл, не билейим мен оны, эвленеджек олып отургъанда бир къучакъ пара берип мотоциклет алынырмы?

Б а с ы р (*къызып*). Алынмаса алмам... керекмей!.. Мотоциклети де керекмей, эвленюви де керекмей,—энди бирини де истемейим.

Ф а з ы л. Олян, сенинъ асыл анагъа, бабагъа текаран да олса урьметинъ, сайгынъ бармы шу? (*Ачувнен*) Сенден сорайым! Сен бир парча эсинъи топлап лакъырды эт! Алмайджакъ экен! Мотоциклет алмазсынъ—онынъ кереги ёкъ! Амма нышанлынъы алырсынъ. Биз санъа ышанып о адамларгъа сёз бердик. (*Ачувнен*). Амма башсызлыкъ этеджек олсанъ, бакъ...

С а м ы р (*агълап*). Мен къаргъарым—ана санъа. Бар энди мотоциклет дегиль, истесенъ барот алып якъ.

Азбарда копек авулдай, Таир чапып кире.

Т а и р. Анай, анай, кене анавы ачкозь апай келе.

С а м ы р (*еринден тураракъ*). Насыл ачкозь апай?

Эбанай-Сайдедир. Адамны маскъара этеджек, огъурсыз. Тез джоюл козюмнинъ огюнден!

Таир чыкъа, Басыр экинджи олагъа кире.

Не де ярамаз бала, гъарипке „ачкозь“, дей.

Кучюк паузадан сонъ сабырнен Эбанай-Сайде кире.

Эбанай-Сайде (*къолуны юреги устюне къойып*). Уф! О къадар абдырадым, тап юрегим атылып чыкъа язды.

Самыр (*Эбанай-Сайдеге*). Хайыр ола, не олды я? Отурынъыз, отур, ана шай, кечинъыз тёрге.

Эбанай-Сайде сет устюне отура.

Эбанай-Сайде. Бу земане балалары мытлакъ фабрик кесильдилер. Озьлери де бир худжур, оюнлары да. Ёл бою яваш-яваш келип тура эдим. Сизнинъ азбаргъа он адыммы, дейим, он бешми, дейим къалгъанда, башымнынъ устюнден къартал къуш киби бир шей пр-р-р этип учып кечти, къоркъкъанымдан отюм патлай язды. (*Къолуны текрар юреги устюне къойып*). Бакъ, юрегим аля сувдан чыкъкъан балыкъ киби чапалана.

Самыр (*Эбанай-Сайдеге*). Заваллы! Бизим Таир кене мадиль учургъандыр иште. Чокъ ашер бала!

Эбанай-Сайде. Озю де эм, тебе я раббим, джанлы къуш киби къанатларыны джайып турып, пырылдап уча я.

Фазыл. Айрыплан коресинъ! Оларгъа оны аселем мектепте огретелер.

Самыр. Мен барып бир къаве пиширейим. Юре-
гинъизге яхшы олур.

Эбанай-Сайде. Замет этмесе, Самыр, мен шимди
къайтаджагъым.

Самыр. Ёкъ, ёкъ, олмайджакъ шей. Сизнинъ киби
мусафириме бир фильджан къаве ичирмей оледжек
олсам джибермем. (Чыкъа).

Эбанай-Сайде (Фазылгъа). Самыргъа о къадар
алыштым, асыл бир кунъ коръмесем даянамайым. Бу-
гунъ бизим койнинъ тюкяны къапалы экен. Джан сы-
къысындан яваш-яваш кельдим де, сизнинъ койнинъ
кооперативинден бир парча кесек шекер алдым. Азыр
бу ерге кельгенде атлап кечмеге истемей, кирейим
де беш-он дакъкъа корюшейим, дедим.

Фазыл. Яхшы эткенсинъ. Энди ябанджы да де-
гильмиз.

Эбанай-Сайде. Шай я. Сонъ ишлеринъиз насыл?
Сизнинъ колхоз бу йыл пек яхшы дейлер.

Фазыл. Колхозымыз яхшы! Тек бу йыл дегиль,
кечкен йыл да яхшы эди. Ишлер йылдан-йылгъа
тюзеле.

Эбанай-Сайде. Бу йыл бизим койнинъ колхозы
да пек тавлы. О къадар чокъ махсул олды, асыл топ-
лап, сатып битирамайлар. Ах, не япасынъ оны, джа-
ным Фазыл, манъа файдасы ёкъ. Колхоз багъчасы
янындан кечкенде биле манъа къыйыш-къыйыш ба-
къалар. Санки мен оларнынъ махсулыны чайпап кете-
джегим. Правлениеге барып: беринъиз манъа да бир
енгиль иш чалышайым, дедим. О, колхоз председатели
Бекир козьлерини фильджан киби керип: „Биз сени

колхозгъа эки кере алып бакътыкъ, чалышмай халкъны бозып, къарыштырып джурьдинъ, керекмейсинъ бизге"—деди. Шай деген сонъ онъа не айтаджакъсынъ? Чыкътым кеттим.

Фазыл. Колхозда шимди низам пек къатты, Сайде. Эр кунъ вакътында ишке бармасанъ олмай. Амма сен...

Таир чапып кире.

Таир. Бабай, сизни бригадир чагъыра. Къычыра, чалт кельсин, дей.

Фазыл. А, а, шимди барам.

Таир чыкъа.

Бир аджеле иш олса керек, барып бакъайым. Сен отур, Сайде. Самыр шимди келир. (*Чыкъа*).

Эбанай-Сайде эвни козьден кечире. Уфакъ паузада сонъ къаве кетирип Самыр кире.

Самыр. Вай, сиз гъарипни эпимиз ташлап кеткен экенмиз де?

Эбанай-Сайде. Зарар ёкъ, Самыр.

Самыр (*къаве тёкип*). Сонъ, Аджы-къуданай, Нияр яхшылармы? Не ишлеп отуралар?

Эбанай-Сайде. Пек яхшылар. Барсанъ селям айтырсынъ, дедилер.

Самыр. Алейкюмселям.

Тышарыдан Таирнинъ лакъырды динълеп тургъаны корюле.

Эбанай-Сайде (*шорпулдатып къаве иче*). Мен бугунъ кельмейджек эдим амма, даянамадым. Бара-

йым да, эманетинъизни теслим эткеними айтайым, дедим.

С а м ы р. Сагъ олунъыз.

Эбана й-Сайде. Акъыз, о алтын юзюкни къуту-чыкъ ичинде кетирип Ниярнынъ къолуна туттургъан эдим, къуванчындан асыл не япаджагъыны бильмеди. Пармагъына да, акъыз, о къадар гузель уйды, санки ольчетип яптыргъансынъ. О аджы къуданъыз, гъарип къуванчындан тап агъламсырады, козьлеринден яш-лары тыгъырды да кельди.

С а м ы р. Заваллы.

Эбана й-Сайде. Эй, дей, не къадар этсенъ инса-ниетли, намуслы кишилер коресинъ, дей.

С а м ы р. Гъарип! Айтынъыз да бир кунъ кельсинлер, отуырмыз.

Эбана й-Сайде. Айттым. Айдынъыз барайыкъ, Ниярны да алып кетейик, дедим. Вай, акъыз, о аджы къуданъызнынъ аз къалды манъа джаны агъыра язды. „Манъа ойле земане зомпалыкълары керекмей, эксик олсун“—дей. „Озюм барырым, амма Ниярны оледжек олсам алып бармам, киевимнен никясы кыйылгъан сонъ корюшир“—дей. Ниярны пек севе. Гъарипнинъ дюньясы онъа къурулгъан, артындан отю патлай-джакъ.

С а м ы р. Не япсын, олгъаны бир торуны бар. Огълу да о къадар узакъта, гъурбет ильде.

Эбана й-Сайде. Осы да бар, амма Нияр асыл пек севимли кыз. О къадар мулайым, о къадар тербиели кызчыкъ, асыл бетине бакъкъан сайын бакъаджа-гъынъ келе. Озю де утанчакъ олгъанда, утанчакъ.

Басыр, къайнананъ, деп лакъырды башласам, аман тура да къача.

С а м ы р. Гъарипчик, утанадыр.

Э б а н а й-С а й д е. Пек ырызлы, пек намуслы къызчыкъ. Онынъ ичюн де шай муштериси чокъ. Мына язда, Ташкентим не дейлер шу, бабасы яшагъан ерде, ана анда отургъанда, энъ буюк иш башында олгъан адамлар оны истеп пек чокъ кере къуда джибергенлер. Амма бабасы бермеген. „Ерли тазыгъа—ерли тавшан“ дей экен. Озь топрагъымызнынъ намуслы бир яшына бакъ да беринъиз, деп аджы къуданъызгъа мектюп язгъан.

С а м ы р. Пек яхшы эткен. Санки анда омюрлик отурадjackъ.

Э б а н а й-С а й д е. Къайда омюрлик? Чаресини тапса асыл бир кунъ биле отурмайдjackъ амма, не япсын? (*Пенджереге юзюни чевирип*). Самыр, энди акъшам олгъан экен де! Мен исе отурам. Къайтайым, Самыр. (*Еринден тура*).

С а м ы р. Не о къадар ашыкъасыз я? Даа янъы кельдинъиз.

Э б а н а й-С а й д е. Ёкъ, кеч олды, кетейим. Башкъа вакъытта даа келирим, аджы къуданъызны да алып келирим. (*Омузларына шалыны алып*). Айды, чокъ сагълыкънен къал. (*Чыкъа*).

С а м ы р. Сагълыкънен барынъыз, даа келинъиз. Аджы къуданайгъа, Нияргъа селям айтынъыз. (*Эбанай-Сайдени озгъарып чыкъа*).

Уфакъ паузадан сонъ Таир кире.

Таир (сейирджилерге). Оля!.. Нышан!.. Анам о
къызгъа алтын юзюк джиберген!.. Бакъ сен о къарт
эбанайнынъ япкъан ишине! Даа никя, бильмем бир
шейлер, дей. Десе мында бир де кирли молла суйреп
келеджек, э? Ёкъ... ёкъ... бу олмаз... (Ашыкъып кете).

П Е Р Д Е.

ЭКИНДЖИ ПЕРДЕ

Клуб одасы. Ортада—стол, онынъ устюнде автомобильге аит ресимлер. Диварларда—карта ве портретлер. Кошеде китап шкафы тура. Стол башында Решит, Алиме (бойнунда пионер галстугы бар) Эсат ве Садыкъ автомобиль дерси кечелер.

Решит. Бунынънен бугунъки дерсни битиремиз. Башкъа суаллеринъиз ёкъмы?

Эсат. Ёкъ, ёкъ.

Решит. Огюмиздеки дерсте тормозларны огрене-джекмиз.

Садыкъ. Тормозларны? Бу—къолай дерс.

Решит. Ойле пек къолай беллеме. Тормозлар машинанынъ—энь месуль къысыларыдыр. Сен буны унутма.

Таир тышарыдан: „Алиме апте!“, „Алиме апте!“—деп къычыраракъ чапып кире ве къапы янында токътап салют бере. Алиме салютнен джевап бере.

Таир (*солукълап*). Алиме апте... кельсе мында... санъа бир шей айтаджагъым.

Алиме. Айт, айт, Таир, онъа бармакъ не керек?

Таир. Ёкъ, гизли шей.

Алиме. Гизли? (*Таирнинъ янына келип*). Не олды шу?

Таир (*яваш сеснен*). Алиме апте... Мына бу янаша койде... Отарда бир Эбанай-Сайде бар да, сен оны билесинъми?

Алиме. Билем, билем, сонъ?

Таир. Ана шу джады апай, анамы, бабамы къандырып, бизим Басырны Отарлы бир къызгъа нышанлады.

Алиме (*чырайы бозула*). Нышанлады?.. Керчек айтасынъмы?

Таир. Керче-е-ек! Мына шимди озъ къулагъымнен эшиттим.

Решит. Кимни нышанлады? Насыл нышан шу?

Таир бир Решитке, бир Алимеге бакъа.

Алиме (*тарсыкъып*). Эбанай-Сайде Басырны нышанлагъан.

Решит. Эбанай-Сайде?.. Басырны? (*Таирге*). Сонъ, сонъ?

Алиме. Айт, Таир. Мында яшырмагъа шей ёкъ.

Алиме китап шкафыны къарыштыра. Решит, Эсат, Садыкъ
Таирни сарып алалар.

Таир. Бакъсанъыз, шу къарт эбанай сонъ вакъытларда бизге яман сыкъ келип башлады даа. Башталары ич кельмей эди. Келе, кете, амма не ичюн кельгенини бильмейим. Бакъам бугунъ кене кельген. Озъ-озюме: токъта шу ачкозьни бир динълеп бакъайым, дедим.

Решит. Сонъ?

Таир. Сакъландым пенджере тюбуне—отурам.

Э с а т. Динълейсинъ?

Таир. Э-э. Анам аман темиз къаве пиширип кетирди. О эбанай къавени яман севсе керек,—шу арада шорпулдатып, сызгъыртып ютты. Сонъ, „эманетинъизни теслим эттим“—дей. „Алтын юзюк Ниярнынъ пармагъына пек гузель уйды“—дей. Анълашыла, анам шу эбанайнен Нияргъа алтын юзюк джиберген...

Садыкъ. Бакъ сен!

Таир. Сонъ Ниярны макътамагъа башлады. Ойле макътай, ойле макътай, коръмелисинъ. Дерсинъ дюньяда шу Ниярдан даа дюльбер, даа тербиели къыз ёкъ. Анам да эм онынъ айткъанларына инана, кулип-кулип къувана.

Решит. Алдаткъан коресинъ!

Таир. Керчек, эбанай анда никя-микя деген бир шейлер де айтты. Никяны молла къыя я?

Садыкъ. Я ким къыяр дединъ? Эбет де, молла къыя.

Решит (*Таирнинъ омузына къолуны къойып*). Келип бильдиргенинъ чокъ яхшы, Таир. Эм эр вакъыт иште бойле атик ол! Энди меселе анълашылды.

Таир. Анълашылды амма... я мотоциклет меселеси?

Решит. Насыл мотоциклет?

Таир. Я бизим Басыр мотоциклет аладжакъ олып джуре де. Шимди онынъ эси-дерди шунда.

Э с а т. Бакъ, бу яхшы!

Решит. Ойле исе шимди, топлашувгъа къадар Басырны тапып лакъырды этмек керек.

Таир. Решит агъа, барып чагъырайыммы?

Решит. Шу арада келирми?

Таир. Эй даа. Автокружоккъа чагъыралар десем,

асыл аякъқапларыны биле кийип отурмаз,—аман етип келир. О—мотоциклет ашыгы. Ах, мен онынъ моторыны огренсем де, дей.

Решит. Ойле исе бар, бар, айт кельсин. Решит огретеджек, де.

Таир. Барам. Мен оны шу саат алып келирим.

Таир чыкъаджакъ олып къапыгъа догърула.

Решит. Таир! Бакъ, нышан акъкъында бир шей айтма сакъын!

Таир (*чыкъаракъ*). Ё-ё-ё-къ.

Решит (*комсомолларгъа козь кездирип*). Корьдинъизми, нелер ола? Сонъ, нышангъа не дейсиз?

Эсат. Онъа не дейджексинъ? Коюмизге бир леке.

Садыкъ. Даа догърусы—маскъаралыкъ.

Решит. Леке, маскъаралыкъ. Лякин къабаат бизде.

Садыкъ. Бизде, амма энъ чокъу—сенде.

Решит (*ачувнен*). Менде? Я сен не? Комсомол тешкиляты ичюн месуль дегильсинъми ёкъса?

Садыкъ. Мен месулиеттен къачмайым. Амма сен комсоргсынъ.

Эсат. Вазгечинъиз шу шаматаны! Нышан берильген сонъ къабаат ольчегеге чыкъкъанлар! (*Садыкъкъа*).

Садыкъ, Басыр яхшы, тербиели бир яш, шаймы?

Садыкъ. Сонъ?

Эсат. Сонъ экен! Кечкен йыл комсорг сен эдинъ. Не ичюн оны комсомолгъа джелъп этмединъ?

Садыкъ суса.

Решит (*Садыкъкъа*). Таякънынъ эки уджу гола, Садыкъ. Сен онынъ бир уджундан тутып манъа ко-тергенджек, Эсат экинджи уджуна япышып озюнье урды.

Эсат. Ойле исе, Решит бу сефер таякънынъ учь уджу бар. Чатал баш таякъ. Иште онынъ учюнджи уджундан тутып мен азгъана Алимеге де урмакъ истейим.

Алиме (*къызып*). Алимеге де? Не ичюн?

Эсат. Не ичюн оладжакъ? Нышанны шимдиге къадар бизге бильдирмек керек эдинъ.

Алиме (*ачувнен*). Мен Басырларнынъ эвинде нелер олып кечкенини тешкерип джуремми ёкъса?

Решит. Айды, узакъкъа чаттыкъ, етер! Шимди...

Ашыкъып ичери Разие кире.

Разие. Энди дерс биттими.

Садыкъ (*мыскъыллен*). Хош кельдинъиз, Разие ханым. Бираз даа кечиккен олсанъ...

Разие. Садыкъ, шакъаны быракъ! Мен ишнен кечиктим.

Эсат (*Разиеге*). Акъыз, яман туташып кельдинъ, ёкъса сени де нышанладылармы?

Разие. Энди эшиттинъизми?

Садыкъ. Сенинъ нышанлангъанынъы эшитмедик.

Разие. Вазгечинъиз шу оюнны! Талып кельгенде инсаннен эгленесиз.

Решит. Разие, тынчлан текаран. Отур.

Разие отура.

Шимди Таир келип бизге Басырнынъ нышанлангъаныны айтты. Бутюн эшиткенимиз мына бу.

Разие. Иште мен де шуны айтаджакъ эдим. Амма да къыз! Ой да нышанлы, эй!

Садыкъ. Бир ютум сув десе.

Разие. Сув дегиль де—сирке. Бозулгъан сирке.

Решит (Разиеге). Озюнь корьдинъми шу къызны?

Разие. Корьди-и-м. Шимди ондан келем. Динъленъиз де башындан айтайым. Даа бир саат эвель нышандан меним хаберим ёкъ эди. Дерске етишмек ичюн ашыкъа берип столумны джыйыштыргъанда, бакъам Муксюм къартий кельди—о эр кунъ келип колхоз конторасыны сипире—.Манъа: „Разие, нышан хайырлы олсун“—дей. Шаштым. „Сизинъ Басыр, Аджы-Фериштининъ торуны Нияргъа нышанланды, эшитмединъми?“—дей. „Кимсеге айтма шуны, джаным, кадяй, Аджы-Фериште эшитсе, мени хырлы этмез“—дей. Муксюм къартийге мен: ёкъ, ёкъ айтмам, дедим, кеттим.

Эсат. Сонъ Аджы-Фериштеге мусафир бардынъмы?

Разие. Ёкъ, башта парторггъа бардым. Иште шу Аджы-Фериште эвельден зенгин бир Аджынынъ къадыны экен. Огълу, Ниярнынъ бабасы, колхозны йыкъмакъ ичюн бир такъым хиянетликлер япкъаны, спекуляциянен огърашкъаны ичюн та отуз сенеси сюрюнге кеткен де, шимди Ташкентте яшай экен.

Садыкъ. Кулакнынъ къутургъан сою десе?

Разие. Къутургъан, лякин вакътында тутып багълагъанлар.

Решит. Бу ягъы анълашылды, Разие. Нияр насыл „чечек“, сен оны айтчы.

Разие. Энди оны айтаджагъым. Мына шимди мында кельгенде, токъта кирейим де, шу Ниярнынъ насыл „махлюкъ“ олгъаныны корейим, дедим. Селям бердим кирдим.

Эсат. Сонъ, сонъ?

Разие. Бакъам, Аджы-Фериште намаз кылып отура. Нияр исе тюшкен тешекке—ята. Нияр, хастасынъмы ёкъса, не ичюн ятасынъ?—деп сорадым. „Ёкъ, хаста дегилим, шай джан сыкъысындан ятам“—дей. Эвлерининъ ичи—тизден чёплюк, аякъ басмагъа ер ёкъ. Стол устюнде булашыкъ чанакълар, стаканлар, фильджанлар къарма-къарышыкъ олып туралар. Амма о озюни сыкъмай, кулюк тавукъ киби ята.

Садыкъ. Тур тенбель, джыйыштыр бу перишанлыкъны демединъми?

Разие. Эбет, дерсинъ! Аджы-Фериште мени онсуз да талай язды.

Эсат. Не ичюн?

Разие. Не ичюн оладжакъ? Нияргъа: чыкып яшлыкъкъа кёшулмайсынъ, тарсыкъадырсынъ, дейджек олдым. Аджы-Фериште буны эшитип, намазы арасында мыдыр-мыдыр-мыдыр этип мыдырдады, сонъ, намазыны битирип: „онъа сизинъ яшлыгъынъыз керекмей! О, сизлер киби орталыкъта чапкъалап джуръген ёл сипиркиси дегиль“—деп козьлерини акъыйтты, шаштым, неге огърагъанымы бильмедим. Бакъам-корем, бираз даа отурсам къавгъа этеджек. Турдым, сагълыкънен къал биле айтамадым, чыкып кеттим.

Решит. Насыл адамлар олгъаныны анълагъан сонъ, бармамакъ керек эдинъ.

Разие. Ёкъ, кирип корьгеним яхшы олды. Колхоз топлашувы биткен сонъ махсус барып Фазыл эмджемнен къавгъа этеджегим. Олер-йыкъылырым, шу сасыкъ тенбельни Басыргъа алдырмам.

Таир чапып кире.

Таир (*Решитке якъынлап*). Решит агъа, келе.

Решит (*яшларгъа*). Шимди Басыргъа нышан акъкъында бир сёз биле айтмайджагъымыз, анълашылдымы?

Разие. Я айтсакъ не ола?

Решит. Орта ерден нышан меселесини ачсакъ, онъа бу агъыр келир, утаныр. Башта кружоккъа джелъп этейик де, сонъ бир къолайнен башлап анълатырмыз.

Басыр кире. Алимени корип утана.

Басыр (*тыныкъ давушнен*). Решит, мени чагъырдынгъызмы?

Решит. Джуръ, джуръ, Басыр. Биз сени автокружоккъа чагъырдыкъ.

Басыр. А-а!

Решит. Басыр, сен мотоциклет аладжакъ ола экенсинъ?

Басыр. Олам амма...

Решит. Аммасы не?

Басыр. Аммасы? (*Пауза*) Биринджиде, мен онынъ моторыны бильмейим; экинджиде, бизим къартларнен анълашмакъ пек зор.

Разие (*Басыргъа*). Учюнджи бир себеби даа ёкъмы?

Решит (*сертликнен Разиеге*). Бельки де, бардыр.

Лякин мында айланчыкъ соравгъа аджет ёкъ. (*Басыргъа*). Басыр, санъа моторны огретмекни мен устюме алам. Джурьсетмеге де огретирим. Беш-он кунъ ичинде истегенинъ киби минип кезерсинъ.

Басыр (*бираз шенъленип*). Беш-он кунъ ичинде?

Решит. Я не? Лякин моторыны мына мында, кружоккъа къатнап огренирсинъ. Сонъ не дейсинъ?

Басыр. Къатнарым... бир дерс къачырмай къатнарым.

Решит. Ойле исе биринджи „аммасы“ кечти. Шимди ялынъыз къартларнынъ разылыкъ бермеси къалды.

Басыр. Амма олар разылыкъ бермезлер. Сиз бабамы яхшы билесиз. О—инат адам. Ёкъ, дедими—башыны кессенъ сёзюнден къайтмаз. Анам исе—агълап енъе.

Садыкъ. Иште бу „аммасы“ бираз пытракълы.

Решит (*Садыкъкъа*). Сен абдырама! Мында о къадар пытракълы шей ёкъ. (*Басыргъа*). Эр вакъыт къартларнынъ сёзюнен джурьмек догъру олмаз, Басыр.

Басыр. О ери догъру, лякин мен оларны ынджытмакъ истемейим.

Решит. Башта азгъана ынджыныр, сонъ къуванырлар, Басыр. Мына Азам къартны ал. О, керчектен де инат адам. Сенинъ бабанъдан къыркъ къат инат. Огълу Ферат лётчиклер мектебине кетеджекте тамам бир ай къавгъа этип джурьди.

Эсат. Амма шимди...

Решит. Э-э. „Бизим къартал!“-деп лакъырды эте.

Эсат. „Ферат Калининге баргъан!“—деп къопае.

Разие. Сонъундан Фазыл эмджем де шай къо-

пайыр. Чокъ ачувлатсанъ эм мотоциклетке озю де минер.

Басыр (*кулип*). Алам... Не олса олур, алам.

Таир (*Басыргъа*). Я манъа велосипед?

Басыр (*Таирге*). Велосипед! Олар волосипедге къаршы дегиллер.

Решит (*Таирге*). Велосипед къолай, Таир. (*Басыргъа*). Сен шеэрге не вакъыт кетеджек оласынь?

Басыр. Пара алдыкъ кетерим.

Решит. Ойле исе берабер кетер, мотоциклетни берабер сайлап алырмыз.

Тышарыдан чанъ сеси келе.

Эсат (*Пенджерге чевирилип*). Топлашувгъа чакъыралар.

Решит. Шимди барармыз. (*Басыргъа*). Демек, анълаштыкъ?

Басыр. Айттым да.

Решит. Шай олса мотоциклетни тезден кетиремиз. Басыр, сен бунъа эм ялынъыз бир, мотоциклет алув, деп бакъма. Сен коюмизде ильк мотоциклет алгъан колхозник оладжакъсынъ...

Садыкъ. Келеджек кузьде мен де алырым.

Решит. Даа чокълары алыр. Сен, Басыр, бизде мотоциклет чокълашмасынынъ инициаторы оладжакъсынъ. Меселеге мына насыл бакъмакъ керек. Инициатор!

Басыр. Анълайым.

Текрар чанъ сеси эшитиле. Сельисполнитель тышарыдан: „Яшлар, айдынъыз топлашувгъа. Давранынъыз, энди башлайджакъ!“ — деп кычыра.

Эсат (*пенджерге келип кычыра*). Барамыз, бара!
Решит (*яшларга*). Айдынъыз кеттик.

Алимеден башкъа эписи чыкъалар. Алиме бир дакъкъа къадар
ич бир шей айтмай бакъып отура, сонъ тирсеклерини стол устуне
къойып, авучларынен бетини къапата. Индемездең Басыр къайтып
кире ве Алимеге бакъып къала.

Басыр (*яваш сеснен*). Алиме.

Алиме (*бирден башыны котерип*). Не бар?

Басыр. Агълайсынъмы, не?

Алиме. Та о къадар яныгъым ёкъ.

Басыр. Анълайым. Сен манъа ачувланадырсынъ. Эм
акълысынъ.

Алиме. Мен санъа ачувланмайым. Лякин сени
аджыйым.

Басыр (*тааджипнен*). Аджыйсынъ?

Алиме. Чюнки пек аджизсинъ.

Басыр. Мен аджизим?

Алиме. Эбет. Аякъларынтъы озъ башынъ укюм эт-
кени киби дегиль де, ырымджы эбанайнынъ эмри-
нен аласынъ. Даа догърусы, Эбанай-Сайденинъ къур-
банысынъ. Земане адамы ичюн, яш бир колхозник ичюн
бундан даа зияде аджизлик не ола билир?

Басыр. Демек, санъа айтмакъ истегенлерими энди
эшиттинъ? Эписини эшиттинъ, шаймы?

Алиме. Кеч де олса эшиттик (*Пауза*). Гизли
нышан!.. Диний нышан!.. Чокъ гузель!.. Не исе де, о
ягъы меним ишим дегиль. Хайырлы олсун.

Алиме стол устюндеки китапларны, ресимлерни чалт-чалт
шкафкъа алып къоя.

Басыр (*мугъайып*). Буны мен санъа бир сыр этип айтмагъа, сенинънен дертлешмеге кельдим. Амма сен... „хайырлы олсун!“ экен.

Алиме. Элем этесинъ! Я он кунъден берли не ичюн менден къачып джуресинъ?

Басыр. Утанам, анълайсынъмы? Утанам. Эгер санъа сайгъым, севгим олмаса...

Алиме. Ялынъыз бир сайгъы, севги аз. Бираз джесаретли де олмакъ керек.

Басыр. Мен о къадар джесаретсиз дегилим, Алиме...

Алиме. Дегильсинъ... амма озюнъи де эскилик панджаларындан къуртарамайсынъ.

Басыр. Бабанъ сёгюнсе, ананъ да отурып-туруп агъласа, къаргъарым, десё, сен не япар эдинъ?

Алиме. Бильмейим. Лякин меним бабам, я да анам манъа къаршы бойле бир джинает япмазлар.

Басыр (*азгъана тюзюнип*). Джинает! Сен бунъа джинает дейсинъми?

Алиме. Эгер сен Ниярны керчектен де истемесенъ...

Басыр. Истемейим, Алиме. Онынъ акъкъында затен лакъырды биле истемейим. Сен бунъа шубе этме.

Алиме. Мен санъа эр вакъыт инана эдим.

Басыр. Сен кене инан. Мен сени алдатмакъ, сени утандырмакъ истемедим.

Алиме. Барсын шай олсун.

Басыр. Демек, сен сёзюнъде турасынъ, шаймы, Алиме?

Алиме. Лякин сен къайттынъ.

Басыр. Не ичюн?

Алиме. Я башкъасына нышанлысынъ да.

Тышарыдан: „Алиме, не кельмейсинъ я?“—деп кычыраракъ
Разие кире.

Разие. Алиме, протокол яздажакъсынъ, айды джурь!
(Басырны корип). А-а! Сен де мында экенсинъ де!

Басыр (сертликнен). Сонъ, мында олсам не?

Разие. Я сесинъи неге котересинъ? Ёкъса къа-
баатынъы бильмейсинъми?

Басыр. Бильмейим, сонъ?

Разие. Сени яхшы этип сыкъыштырмакъ керек. О
вакыт билирсинъ.

Басыр. Сыкъыштыр иште. Шай да эскендже ичинде
киби сыкъылып отурам.

Разие. Эскендже олса къолай эди амма, лякин
сен эки дюнья арасында сыкъылып отурасынъ. Янъы
дюньянен, эски дюнья арасында, анъла. (Алимеге
ишмар этип). Бир тарафтан—яш, къуветли комсо-
молка. Экинджи тарафтан—къарт, чюрюк эбанай. Сонъ,
анги тарафы зияде сыкъа?

Басыр. Бу арада сенинъ тилинъ яман санча. Тиль
дегиль де—тютюн темени.

Разие куле.

Разие (Басыргъа). Мугъайма, мугъайма энди. Мен
тувгъанынъ олгъаным ичюн шай тишлеп айтам. Лякин
„тютюн теменини“ Эбанай-Сайделерге къайрап азыр-
ладым. Оларны яман этип санчаджагъым. Айды туру-
нъыз кетейик, топлашув ачыладжакъ.

Башта Разие, онынъ артындан Басыр чыкъа. Олар босагъаны
атлагъаны киби Алиме лампаны сѣндюрп чыкъа.

П Е Р Д Е.

УЧЮНДЖИ ПЕРДЕ

Аджы-Фериштенинъ эви. Сагъда ортјусиз бир стол тура. Онынъ устюнде чанакълар, къашыкълар, къазан ве примус дагъыныкъ бир алда булуналар. Солда—дагъыныкъ бир кровать. Ортада, дивар тюбюнде—алчакъ бир сет. Онынъ устюнде сачлары чубалыкъ Нияр карталарнен фал бакъа.

Нияр (*карталарны бирер-бирер миндер устюне ташлап*). Ах, кене бу чобан чыкъты! Ташлагъан сайын айлана-айлана чыкъа! (*Карталаргъа юмругъыны саллап*). Токъта сен эвленейик де мен санъа косътериirim! Мен санъа бир акъыл къояйым, тап озюнь беген. Манъа алтын юзюк джиберген! Аякъкъабынъ, урбанъ бармы, ёкъмы—оны тюшюнмей. (*Кровать тюбюнден аякъкъапларыны чыкъарып*). Бакъ буларгъа! (*агъламсырап*). Буларны киеджек де, пармагъынъда алтын юзюкнен чыкъаджакъсынъ! (*Ачувнен аякъкъапларыны ерге ташлап, мыхтан антерини ала*). Мына, антерим де шумараз, сюрюк киби олып къалды. (*Агълай*). Буну кийип мен халкънынъ козюне насыл корюнейим? (*Антерини кроватькъа ура, къычырыкълай*). Парлайым да баре бу да олмасын... Мына санъа!.. Мына санъа!.. (*Аякъкъапларыны тепмелей*). Буларны да... Буларны да—эписини парларым... (*Кровать устюне озюни атып агълай*).

Аджы-Фериште кире.

Аджы-Фериште. Ана, ана, кене дерти тутты. (*Къычыра*). Акъыз! (*Даа зияде къычыра*). Акъыз, санъа айтам!

Нияр агълавыны арттыра.

Агълай бер ойле олса, бар-ёкъ сенинъ бир токътаманъ олур эбет. (*Карталарны корип*). Кене фалында бир шайтанлыкъ корюльгендир. (*Ачувнен*). Акъыз, бу карталарны мындан джой, ёкъса карталарынънен берабер озюнъни де джоярым. Алла бойнунъны урсун, балабан, эшек къадар къыз кеткен сайын къуйпалаша.

Нияр (*бирден башыны котерип*). Эшек къадар къыз олып урбанъ аякъкъабынъ олмаса сен де къуйпалашырсынъ.

Аджы-Фериште (*пек ачувнен*). Сен деме, сенек кирсин богъазынъа! „Сен!“ экен! Меним базиргян тюкяным бармы ёкъса?.. Аякъкъабы урбасы ёкъ экен! Чалышкъайдынъ кийинир эдинъ.

Нияр. Чалышкъайдынъ!.. Кетип ыргъатлыкъ эте-ийимми?

Аджы-Фериште. Ыргъатлыкъ этмесенъ, ырызынъ-эдебинънен отурып окъугъайдынъ, адам олур эдинъ. Санъа ким кезип джурь, деди? Мен гъарип торуным кельсе чалышыр, къазаныр, къартлыгъымда мени де раат этер, деп къуванып джурем. Кельди! Къазангъанындан, раат эткенинден кечтик, аскъысы, къылынувы олмаса экен. Озю де тенбельнинъ тенбели. Бакъ бу эвнинъ алына. Бу булашыкъ чанакъларны озюм джувмасам мында учъ кунъ ятар. Келип корьгенлерден айыптыр, джувайым, джыйыштырайым

демез. Я-а-а-та, фал бакъа,—ана санъа иш! (*Чанакъларны джыйыштырып башлай*). Я, акъыз, къайнананъ сюрип кельсе утанмайджакъсынъмы?

Нияр (*бирден кроваттан турып*). Чекилинъиз андан, мен озюм джувып ташларым шимди... Къайнана!.. Чокъ балабан адам! Истесе чобан Фазыл озю де кельсин. (*Савутларны къарыштырып башлай*).

Аджы-Фериште. Сени о чобан огълу алса да оп-оп секир. Асыл сен кимге бараджакъ оласынъ я? Кимге бараджакъ оласынъ, гъарипнинъ баласы? Колхозда—сен чалышмакъ истемейсинъ, учреждениде чалышмагъа—бильгинъ ёкъ, мектепте де ырызынъ эдебинънен окъумадынъ. Асыл санъа ким тансыкъ къалгъан? Чобан огълу дей де, яна-оле къала, намусына сыгъдырамай. Бинълернен пара къззангъан, эвлеринде олгъан боллукъны Эбанай-Сайде айтып битирамай. Даа не, башынъа таш истейсинъми? Эбанай-Сайде макътап нышанлагъанджек белягъа къалды, бу исе даа назлана, „чобан огълу!“—дей.

Нияр (*ачувнен*). Мен назланмайым. Чобан олгъан сонъ чобан дейим иште.

Ачув арасында Нияр бир тарелка тюшюрип парлай.

Аджы-Фериште. А, шимди тамам яхшы олды. Акъыз, ачувынъы чанакътан чыкъаргъанынъ не? (*Къычыра*). Ташла!.. Ташла мен озюм джуварым! (*Ниярны итеп нек къычыра*). Ташла дейим, санъа, чолпа огъурсыз!

Нияр (*чекилип*). Бар джува бер!.. Санки мен оны махсус парлагъаным. (*Агълай*).

Аджы-Фериште. Уф-ф! Янды джаным артыкъ!
(Агълай). Кимге маразгъа ошагъан. Асыл союмызда,
сопумызда бойле арсыз, бойле къолайсыз инсан корь-
медим.

Эбанай-Сайде кирип Аджы-Фериштенинъ ве Ниярнынъ агълагъа-
нына шашып къала. Нияр козьлерини сюртип аман къача.

Эбанай-Сайде. Хайыр ола! Экинъиз де агълай-
сызмы не? Акъыз сизге не олды шу?

Аджы-Фериште (яваш сеснен). Олгъан шей ёкъ,
Сайде. Отурса.

Эбанай-Сайде ве Аджы-Фериште сет устуне отуралар.

Бугунъ сабадан берли юрегим ташып тура эди.
Шимди Нияргъа: акъыз сен де эвленип кетеджексинъ,
мен кене япа-янгъыз къаладжагъым, деп дертлешип
отургъанда о къадар тесирлендим, козьлеримден яш
тыгъырды да кельди. Бакъам, Нияр да агъламсырай.
Онынъ да юреги ташкъандыр, даа белли, мынавы энъ
яхшы талерканы тюшюрди парлады. Аджым о талер-
каларны та эрте вакъытта Одестен 12 дане кетирген
эди. Раметлимнинъ шу тюзю де шай къазанен пар-
ланмасы манъа даа зияде тесир эткендир даа, кер-
фектен агълап юрегимни бошаттым.

Эбанай-Сайде. Айды шу, джанынъ сагъ олсун.
Ойле уфакъ-тюфек шейлерге эринмей агълайсынъ.

Аджы-Фериште. Айтам да, агъламагъа ич бир
шей ёкъ, амма бир юрегим къозгъалды иште. Манъа
бакъып Нияр да агълай. (Кулюмсирен). Сени корь-
гени киби утанып къачты. (Къычыра). Нияр! Пиширсе

балам бир къаве ичейик. Бу къызны да аджыйым, джаным Сайде. Пек джаны сыхъыла, тарсыкъа. Эбет яш о, чыхъаджагъы, кезеджеги, шенъленеджеги келедир.

Эбанай-сайде. Айтмагъа келеми. Мына озюм къарт олып эвде эки саат отурамайым. Юрегим сыхълетлене, афакъанланам, сонъ даянамай, алам башымы да кетем.

Нияр кирип примусны ала.

Нияр (*кулумсиреп Эбанай-Сайдеге*). Хош кельдинъиз.

Эбанай-Сайде. Чокъ яша. Я санъа да не олды, акъыз? Инанмайым, къуванып агълайдырсынъ, тилькичик.

Нияр утангъан киби олып чыхъа.

Керчек, мен тюневин кене киевнинъ эвине бардым. Аджы-Фериште. Сен анда сыхъ-сыкъ барасынъ, пара берелерми?

Эбанай-Сайде. Я-а-а, шиштинъ парагъа. Бу нышан ичюн, джаным Аджы-Фериште, эки кой арасында джуре-джуре аякъларымдан айырылдым. Амма Самыр даа олгъаны 20 кумюш берди. Мен сизнинъ хатири-нъизни хошларым, дей, амма не вакъыт хошлайджакъ бильмейим.

Аджы-Фериште. Эй, ашыкъма энди. Бермейджек олса, эбет, шай демез эди. Бу 20 кумюш санъа ялынъыз пейдир.

Эбанай-Сайде. Бельки де, шайдыр. Амма олар бу йыл колхозда о къадар чокъ пара къазангъанлар,

асыл эсабы-къасабы ёкъ. 15 бинъ кумюш дейлер, акъыз! Ойле олгъан сонъ, дейим даа, манъа ич олмагъанда 50—60 кумюш берген олса не ола эди?

Аджы-Фериште. Джанынъ агъырмасын, Сайде, асыл бир худжурсынъ. Сен шимдилик барып сыйлана берсе. О санъа парадан къыркъ къат хайырлы.

Эбанай-Сайде. Барам, акъкъы керекмей, Самыр ашкъа къызгъанчлыкъ этмей. Эр баргъан сайын илле бир лезетли аш ашатып джибере. Мына салы куню сарманен сыйлады. Акъыз о бир аджайып сарма эди. Юзюм япрагъынынъ энъ тазе, энъ индже сойларыны сайлап топлагъан да, семиз къой этинен эр бир дане-сини (*пармагъыны косътерип*), мына баш пармакъ ириликте ясагъан. Озюм де шу куню о къадар ачыкъып баргъан эдим, ачлыгъымдан мытлакъ нефесим сасыгъандыр. Ашханагъа кирип о сарманынъ къокъу-сыны дуйгъан сонъ, акъыз, тап юрегим бир тюрлю ола язды. О сарманынъ озю де, къокъусы да асыл бам-башкъа эди. Биз оны эм ойле этип ясамагъа да бильмеймиз. Устуне де тазе къатыкъ тѣкип ашадыкъ. Къатыкъ къойгъан сонъ, о сарма, акъыз, даа бир аджайып шей олды.

Аджы-Фериште. Мубарек.

Эбанай-Сайде. Э, бир де насыл этип ашагъаны-мызны айтайым да. Эр кеске айры талерка бере. Сонъ талеркадан къашыкънен дегиль де, анавы санчкъычнен, не дейлер шунъа?

Аджы-Фериште. Вилка.

Эбанай-Сайде. А, а, ана шу велканен ала лоп-лоп къапа-къапа джибересинъ. Сарма артындан къаве

пиширип кетирди. Къавеси де темиз олгъанда темиз. Бир бурьтук нохут биле къошмай. Къавенинъ устуне де бир пармакъ къалынлыгъында кьой къаймагъы кьойды амма сонъ, дюнья малы-дюньяда къалсын.

Аджы-Фериште. Бакъ сен онъа.

Эбанай-Сайде. Пек бол яшайлар. Бильмейим, джаным Аджи-Фериште, раметли аджынъ сагъ олып тюкянджылыкъ эткен вакъытта биле, о къадар бол я яшагъандырсынъ да, я ёкъ. Бир балабан кьой сойып тузлагъанлар. Бир анабаш кьойны да азбарда арпанен беслейлер. О кьой айван (*къычыра*) ма, ма, деп къычыра да отура.

Аджы-Фериште. Эй иште, о колхоз бир такъым чобанларгъа, ялынаякъларгъа ярады.

Эбанай-Сайде. Ярагъанда да эм не ярады я,—эписи бирер бай кесильдилер. Эм, акъыз, агъызларынынъ лезетини пек билип яшайлар. Мына къуданъ Самыр. Чавдар отъмеги ашап, джан чекишип кельген бир чобан апайы. Амма шимди секиз тюрлю татлы къайнаткъан. Бир рафы бус-бутюн татлы банклеринен толу. Вишне татлысы истейсинъми, шефтали татлысы истейсинъми, эрик татлысы истейсинъми, сакъыз-къабакъ татлысы истейсинъми—эписи бар.

Аджы-Фериште. Ах! Мына сен анда олгъан о боллукъны айткъанда, джаным Сайде, бу Нияргъа отурып-отурып ачувланам. Назлана, акъыз. Мени чобан огълуна бересиз, дей.

Эбанай-Сайде. Вай! Айтып анълат, акъыз, акъылсыз олмасын.

Аджы-Фериште. Анълаттым.

Эбанай-Сайде. Шимди чобанлар, чобан балалары итибардалар. Иште бабасы зенгин эди, сонъ не файда? Не колхозгъа алалар да, не койге. Бильмем къайдаларда яшай.

Аджы-Фериште. Я, я.

Эбанай-Сайде. Къартлар: заман замангъа уймаса—сен замангъа уй, дегенлер. Бабасы бир вакъытта чобан экен.

Нияр кире.

Нияр. Аджы-анам, сизни чагъыралар.

Аджы-Фериште. Вай, ким экен о, балам?

Нияр. Келинъиз, кель корерсиз. (*Чыкъа*).

Аджы-Фериште. Ким экен бу аджеп? (*Чыкъа*)

Эбанай-Сайде (*къапыгъа бакъып*). Бакъ сен онъмайджакъкъа! (*Мыскъылнен*) „чобан огълуна бересиз“ экен! Чуллу баш къахпе!

Уфакъ паузадан сонъ Нияр кире, къаве кетире.

Эбанай-Сайде. Акъыз, Нияр, сен азырлана-сынъмы шу? Басыр чокъ беклейджекке ошамай. Анасы да пек ашыкъа, тезден никясыны къыйдырып алырмыз, дей. Керчек, сен Басырны чобан огълу, деп назлана экенсинъ. Акъыз, дели олма.

Нияр. Ичсенъиз къавенъизни, сувур.

Эбанай-Сайде. Ичерим, ичер. Сен меним айткъанларымы динъле. Сен асыл чобангъа бараджагъым деген фикирни акъылынъа биле кетирме. О санъа Ташкентлерде-машкентлерде сюрюнип джуръген бинъ зенгинден хайырлыдыр.

Нияр (*утаныр киби башыны саркъытып*). Мен зенгинге барам демейим де.

Эбанай-Сайде. Зенгинге барам демей экен! Сен бай Асанны билесинъми?

Нияр. Эбет, билем.

Эбанай-Сайде. Бакъ, не къадар зенгин адам эди? Амма шимди шеэрде къаравуллыкъ япа экен. Корьдинъми? Ана санъа зенгин!

Аджы-Фериште кире, Нияр чыкъа.

Аджы-Фериште. Эй иште, эр кес озь дердинде. Эбанай-Сайде (*Къаве ичин*). Ким я о?

Аджы-Фериште. Сокъур Ваджип. Нышан хайырлай. (*Къаве ичин*). Никасыны манъа къыйдырынъыз да, беш-он кумюшлер себепленейим, дей.

Эбанай-Сайде. Заваллычыкъ, не япсын.

Нияр кире, примусны стол устуне къоя.

Аджы-Фериште. Нияр, джыйыштырса, балам, кроватьны текаран, мытлакъ чиркин олып тура.

Нияр кроватьны низамгъа чеке.

Эбанай-Сайде. Мен энди къайтайым.

Аджы-Фериште. Вай отурса шуны, не о къадар ашыкъасынъ?

Эбанай-Сайде (*еринден турып*). Ёкъ, къайтайым. Мен мусафир дегилим, эр кунъ келем.

Аджы-Фериште (*еринден турып*). Келесинъ амма, дертлешип тойгъанджек ич отурмайсынъ. Аман къайтам деп турасынъ.

Эбана й-Сайде. Бараджакъ ерим бар. Бош ол-
гъанда даа келирим. Сонъ киев тарафкъа не вакъыт
барайыкъ? Мен аджы къуданайнен келирмиз, деп сѣз
бердим.

Аджы-Фериште. Не билейим мен оны, джума
куню бараджакъмыздыр даа.

Эбана й-Сайде. Джума куню? Ойле исе мен ярын
барып, джума куню келеджегимизни айтырым да, азыр
бу маначыкънен бир даа сыйланып къалырым.

Аджы-Фериште (*кулип*). Сен сылакъ ерде ят-
мазсынъ, къарт савускъан.

Эбана й-Сайде. Не ичюн ятаджагъым бильмем?
Сылакъ ерде эм сени де яттырмам. Мына джума куню
корерсинъ. Аджы къуданай келеджек, деп Самыр ким
биле нелер азырлар. Софрасында тек бир къуш сютю
булунмаз.

Аджы-Фериште (*къуванып*). Айды бакъайыкъ.

Эбана й-Сайде. Бакъылгъан о. (*Къолларыны джа-
йып*). Мына итибарлы, къарт къудалар олып тѣрге ясла-
нырмыз, сонъ къурсагъымыз шишкендже лезетли ашлар
ашар, артындан темиз къавелер, татлылы чайлар ичер
де бир кеф чатармыз,—э-э-й.

Озю йырлап ойнай; Аджы-Фериште, Нияр кулелер.

Отурынъ, отурынъ, къудалар,

Аякъларнъыз талмасын.

Бизде хатыр къалса, къалсын,

Сизде хатыр къалмасын.

Эбана й-Сайде: „ойна, ойна!“—деп Аджы-Фериштенинъ къолларыны
котере.

Эбана й-Сайде. Домбал дал, домбал дал, домбал дал, домбал дал. Домбал дал-дал, домбал дал, домбал дал-дал, домбал дал.

Эбана й-Сайде ве Аджы-Фериште ойнап тургъан арада Самыр кире ве шашып къала.

Самыр. Машалла, машалла къартларгъа.

Аджы-Фериште. Вай, не япайым энди? (*Эбана й Сайдеге*). Инсанны баштан чыкъарасынъ? (*Самыргъа*). Хош кельдинъ Самыр.

Самыр. Алла разы олсун.

Самыр Аджы-Фериштенен къучакълаша.
Нияр дуйдурмадан чыкъа.

Сонъ не япып отурасыз, яхшысызмы?

Аджы-Фериште. Шукюр, сенден сорамамы. Фазыл, Басыр, анавы кичкененинъ ады не шу,—эписи яхшылармы?

Самыр. Эписи яхшылар. Сиз яхшысызмы, Сайде татам?

Эбана й-Сайде, Шукюр, шукюр, Самыр.

Аджы-Фериште. Яхшы олмагъан адам ойнарым? Эки арада мени де маскъара этти. Ойна, дей. 62 яшына кельгенде тюштик ортагъа, домбал, домбал ойнаймыз. Айып этме шуны, Самыр, къартайгъан сайын инсаннынъ акъылы къайта экен.

Самыр. Айып этмеге не бар анда? Сагъ ол да ойнаймыз. Шенъликтен зарар кельмез. Я Нияр къайда кетти?

Аджы-Фериште. Ана ойле утанчакъ о, чыкъты къачты. (*Къапыгъа якъын келип къычыра*). Нияр! Нияр!

Кель мында шуны, акъыз! Чокъ бир кийик бала. Вай, Самыр, отурса. Шашкъанымдан отур демене биле унуткъаным.

Самыр. Ёкъ, мен отурмагъа кельмедим, пек ашыкъам. Аякъ устюнден бир къач сёз айтып аман къайтаджагъым.

Аджы-Фериште. Вай, джаным Самыр, бу не хужур келиш я? Отурса шуны текаран.

Самыр. Айтам да, пек ашыкъам.

Аджы-Фериште. Хайыр ола.

Самыр. Хайырдыр иншалла. Бакъсанъыз, бу бизим нышан энди та анавы комсомолларгъа барып еткен. Олар шимди нышанны бозмакъ пешинден джуре экенлер. Басыргъа: „сен бизим кой яшлыгъыны лекелейджексинъ“—дей экенлер. Мен шимди махсус сизни чагъырмагъа кельдим. Тюневин Басыр колхоз машинасынен шеэрге кетти. Озюне ве Нияргъа керек шейлерни кетиреджек. О ярын мытлакъа къайтаджакъ. Пек ялварам, ярын акъшам устю Ниярны алып келинъиз де, никя дуасы окъумагъа бильген бир адам чагъырып, озъ арамыз никяларыны къыйдырайыкъ да—битсин. Ёкъса о комсомоллар Басырны сувундыра билірлер.

Эбана й-Сай де. Мараз! Асыл бу нышанны оларгъа ким барып етиштирген экен?

Самыр. Ернинъ къулагъы бар дегенлер. Ойле шейлер аман джайрай. Чалт-чалт никяларыны къыйдырып эвлendirмесек, бир бахытсызлыкъ олур, деп къоркъам. Сонъ къуданай не дейсинъиз. Беш-он кунъ кечкен сонъ къолайлы бир той япар алырмыз.

Аджы-Фериште. Чокъ бир хиянет яшлар. Асыл

бу халкънынъ нышанындан оларнынъ не алып-бере-
джеги бар экен?

Эбана й-Сайде. Алла-алла, Аджи-Фериште! Мында
шашмагъа не бар энди? Басыргъа кой ичинде чапып-
чапкъалап джурьген къызлардан бирини береджек ола-
дырлар.

Аджи-Фериште. Ойле олса, не билейим мен оны,
джаным Самыр, бараджакътырмыз даа,—не япайыкъ?

Самыр. Мытлакъа кельмек керексиз. Бир ишни
башладыкъ, бере сонъуна да чыкъайыкъ. Айды ярын
акъшам устю—хош сефагъа келинъиз. Шимдилик сагъ-
лыкънен къалып турунъыз.

Аджи-Фериште. Сагълыкънен бар, эйиликте ко-
рюшейик.

Эбана й-Сайде. Огъурлар олсун.

Самыр, онынъ артындан Аджи-Фериште ве Эбана й-Сайде
чыкъалар. Күчюк паузадан сонъ Нияр кире.

Нияр (*тааджипнен*). Ярын никям къыйыладжакъ!
(*Гъурурнен*). Ленин адына колхознынъ ударниги Ба-
сыр Фазыловнынъ апайы—Нияр! Я фамилиям? Фазы-
лова оладжакътыр даа? Вай, бир хужур келе... (*Бир-
ден чырайы денъише, аякъларына ве антерине бакъа*).
Я мен анда бу эски антернен, джарты тюфляларнен
насыл барарым? (*Ачув ве агълавнен*). Ах бу аджанам
асыл тюшюнип иш этмей. Бу антернен мен оларнынъ
козюне насыл корюнирим? (*Мыхтан антерини алып*).
Бакъ, бу—келинлик антер! (*Антерини атып*). Ёкъ...
Ёкъ!.. Бармам!.. Мен утанам!.. (*Бетини къапатып сет-
устюне отура, агълай*).

П Е Р Д Е.

ДЁРТЮНДЖИ ПЕРДЕ

Картина биринджи пердеде олгъаны киби. Самыр эвни низамгъа чеке ве яваш бир сеснен йырлай.

С а м ы р. Азбарында акътана да вай-вай-вай.

Къызым бар, деп макътана да вай-вай-вай.

Макътанса да дегери бар да вай-вай-вай.

Янагъында бенъи де бар да вай-вай-вай.

Ниярнынъ янагъында бенъи ёкъ, амма дегери чокъ. *(Скемле устюне отурып)*. Эм ишкир, эм тербиели, эм утанчакъ къыз. Ойле къызыны шимди кунъдюз фенер якъып къыдырсанъ тапамазсынъ. О земае къызлары, алла сакъласын, эрлерден бетерлер. Анавы бизим Разие, сонъ вожатый Алиме энди тап автомобиль джурь-сетеджек ола экенлер. Не де юрекли шейлер, мараз! „Шеэрде къызлар айрыпланнен учалар да, автомобиль не о?“—дейлер. Бакъ юреклерине! Даа айрыплангъа да козьлери бар. Алла сакъласын! Вай, я мен не отурам? *(Тура)*. Даа дюнья къадар ишим бар.

Текрар эвни низамгъа чекмеге башлай ве йырлай:

Макътанса да дегери бар да вай-вай-вай.

Къапыда Фазыл пейда ола.

Янагында бенъи де бар да вай-вай-вай.

Фазыл (*мыскъылнен*). Вай-вай-вай экен! (*Сертлик-нен*). Не олды о къадар шенъленесинъ?

Самыр. Ана санъа бир шей даа! Шенъленсем не ола? Вай, ёкъса Басырларгъа бир къаза олдымы?

Фазыл. Олгъан шей ёкъ, сачмалама. (*Тютюн къутусыны берип*). Бар, сен мынавы къутуны толдур да кель.

Самыр. Уф! Тап къоркъа тюштим. (*Экинджи одагъа чыкъа*).

Фазыл (*Самыр кирген къапыгъа бакъып*). Бу байгъушнынъ бир шейден хабири ёкъ, вай-вай-вай—йырлай. (*Сейирджилерге*). Амма Разиелер: Эбанай-Сайде сизге йымырта косътерип бор туттура ятыр, дейлер. Басырнынъ бойнуны урарсынъ, языкътыр яшкъа, алмасын о тенбель Ниярны, дейлер. Басыр эм вожатый Алимени севе экен. Коръдинъми сен дубараны? Ниярны пек джариз къыз дейлер. Амма Эбанай-Сайде макътай. Ангине инанмалы? Тъфу! Бугунъ де никя къыйыладжакъ (*Къычыра*). Самыр, къайда къалдынъ я?

Самыр экинджи одадан: „барам, барам“—деп къычыра, кире,

Самыр. Чокъ бир сабырсыз инсансынъ (*Къутуны узатып*). Ал шуны!

Таир чапып кире.

Таир (*солукълап*). Анай, анай, келе экенлер.

Самыр. Вай, не гузель. Кимден эшиттинъ?

Таир. Шеърден шимди Мурат агъа кельди. Ондан: Басыр агъамларны коръмединъизми, не вакъыт къай-

таджакълар, деп сорадым. Бизим артымыздан чыкълар, чалттан келирлер, деди. (Фазылгъа). Бабай, кооператив огюнде комсомоллар Басыр агъамны беклейлер. Разие аптем де бар.

Самыр (Фазылгъа). Я олар топланып туруп Басырны неге беклей экенлер?

Фазыл (ачувнен). Мен къайдан билейим оны? Олар Басырны дегиль де, сенинъ тенбель келининъи беклейдирлер. (Чыкълар).

Самыр. Ана санъа комсомолнынъ сакълаллы сою! „Тенбель келининъ“—дей. Коръдинъми? Десе энди бу да тюрленди?

Таир. Анай, энди келин кельмейджекми?

Самыр. Айды, сен де меним къанымны бозма!

Таир. Я, анай, тенбель экен де.

Самыр. Пармакъ къадар боюнънен сен эр ишке бурнунъы сокълмаса. Тенбель экен!

Таир. Анай, эписи бир оны колхозгъа алмазлар.

Самыр. Алмаса алмасынлар, эв иши этер. Сен кетсе. Бар да ёлда бекле.

Таир (кетеджек олып къапыгъа догърула, сонъ айланьп). Анай, Басыр агъам чокъ шейлер алгъан, манъа велосипед де алгъан. Уля, кельсе бир минип кезейим амма.

Самыр. Эй иште, сенинъ даа не къасеветинъ бар? Айды бар кет шуны энди, кельсе минерсинъ эбет.

Таир къолларыны руль туткъан киби узатып ве велосипед гудогьы киби „то“, „то“—деп къычыраракъ чыкълар.

Чокъ худжур инсан. Даа эки кунъ эвель, бар чагъыр кельсинлер никяларыны къыйдырайыкъ да — битсин,

деп отура эди. Энди, эр иш битип никя кыйыладжакъта „тенбель келининъ!“—дей. Баре къудаларыма ойле бир тик лаф айтып мени утандырмагъайды.

Тышарыдан Эбанай-Сайденинъ сеси: „эвдесизми“?

С а м ы р (*къапыгъа якъын келип*). Эвдемиз, эвде, джурюнъиз, буюрынъыз.

Э б а н а й - С а й д е, онынъ артындан Аджы-Фериште ве Нияр кирелер.

Э б а н а й - С а й д е. Селямалейкум.

А д ж ы - Ф е р и ш т е. Селямалейкум.

С а м ы р. Алейкумселям, хош кельдинъиз.

С а м ы р, Аджы-Фериштенен ве Эбанай-Сайденен къучакълаша.

А д ж ы - Ф е р и ш т е. (*Ниярны тирсегинен тюртип*). Опысе, акъыз къолуны.

Нияр утаныр киби ерге бакъып Самырнынъ къолуны опе.

С а м ы р. Буюр отурсанъыз. Кечинъиз сет устюне, ана шай.

Мусафирлер сет устюне отуралар.

Э б а н а й - С а й д е. Самыр, о сенинъ кичкененъ бугунъ мытлакъ алджыгъан, акъыз. „Сиз мында темиз къавеге пек яман татандынъыз амма, хайырлысы“—дей.

С а м ы р. В-а-а-й! Не япайым энди?.. Маскъара эткен экен де мени. Токъта барып хынзырнынъ къулагъыны къопарайым. (*Къапыгъа догърула*).

А д ж ы - Ф е р и ш т е. Самыр, Самыр, къайт артынъа,

бизге ола сакъын барып урма, джаным агъырыр. Бала о, айтты джиберди иште.

С а м ы р (*къайтып*). Алла белянъы алсын, не де пачавра бала. Даа шимди сѣгип, тазирлеп джибердим.

А д ж ы - Ф е р и ш т е. Айды, озюнъи сыкъма. Сонъундан дарылыр, къулагъыны бурарсынъ — кечер кетер. Сонъ, не япып, не ишлеп отурасынъыз? Фазыл яхшымы?

С а м ы р. Шукюр яхшы. Озю де эвде эди, даа янъы чыкъты.

Э б а н а й - С а й д е. Басыр къайттымы?

С а м ы р. Къайтмады, амма тезден келир. Ёлда экенлер. Вай, мен лакъырдыгъа алданып къалдым. Барып бир къаве пиширейим де. (*Чыкъа*).

А д ж ы - Ф е р и ш т е (*Нияргъа*). Чокъ бир инат къызысынъ. Кельгенинъ киби къайнананънынъ къолуны оперсинъ, деп айта-айта тилим-тамагъым къуруды. Кирдик — верст къазыгъы киби къатты къалды.

Н и я р (*тарсыкъып*). Аман, опытик де буны энди! Бир шейни чокъ айтасыз.

А д ж ы - Ф е р и ш т е. Опыткен экен!

Э б а н а й - С а й д е. Вазгечинъиз шу идданы. Санки къол опюв шимди о къадар мот шей. (*Юзюни, де къапыгъа, де Аджы-Фериштеге чевирип*).

Акъыз, кечкенде мынавы ашханагъа бир козь ташладынъмы?

А д ж ы - Ф е р и ш т е. Сен кене татлы банклерини айтаджакътырсынъ, иште.

Э б а н а й - С а й д е. Я, акъыз, айтылмайджакъ шейми о? Эм эслединъми, эписининъ башына кягъыттан бирер

шапке кийсеткен де, аскер киби тизген кьойгъан. Анавы ринголод татлысынынъ эр данеси, банки ичинден инсангъа джанлы бир козь киби бакъып тура.

Аджы-Фериште. О къадар татлыны асыл не япаджакъ бильмем?

Эбанай-Сайде. Эр шейлери ойле. О кошеде къанкъайып тургъан чапчакъларны корьдинъми? Бири авузынаджек эт толу. Экиси—туршу. Вай о бибер туршусы хасталар хатрине тюшмесин. Лимон, мытлакъ лимон!

Аджы-Фериште. Я о пенджере янында тургъан тенеке савутларда не бар?

Эбанай-Сайде. Бири лемберлеме бал толу. Колхоздан бергенлер. О бири—сары ягъ.

Аджы-Фериште. Озьлери де омюрлик ашайджакъларыны топлагъан экенлер?

Эбанай-Сайде. Я не беллейсинъ? (*Еринден турып*). Акъыз плита устюне бир сыра къазан тизген, нелер пишире экен? Барып бакъайым да, бир гузель къокъуй. (*Чыкъа*).

Нияр (*Эбанай-Сайденинъ артындан*). Ачкозь, даянамады.

Аджы-Фериште. Айды, чокъ юзь бермезсинъ—кельмез. О, озь акъылынджа сангъа эр кунъ келип патлагъанджек къурсагъыны ныкътап кетеджек оладыр.

Нияр. Шу нишаретлини асыл истемейим. (*Турып комод устюндеки шейлерни бакъмакъ истей*). Нелер бар шунда? (*Бирден чырайыны сытып*). Уф! Мынавы туфля сол аягъымы яман эзди.

Аджы-Фериште. Эй зар Пакизе оларны сенинъ аягъынъа уйдурып тиктирген. Берип тургъанына кене шукюр эт. Бермеген олса, о джарты аякъкъапларнен насыл келеджек эдинъ?

Нияр. Оледжек олсам кельмез эдим.

Аджы-Фериште. Айды бираз даа сабыр эт. Басыр шимди ким биле насыл дюльбер сойларыны кетирир. Э, керчек, бу туфляларны сорасалар: аягъымы сыкъа эди, коюмизнинъ бир къызына багъышладым, дерсинъ. Афы алгъанынъы айтма. Сонъундан ялынаякъ, яланбаш кельдинъ, деп юзюнъе бинъ кере урарлар.

Нияр. Я бу антер ичюн не айтайым?

Аджы-Фериште. Антерни Пакизеге беш-он кунъден къайтарысынъ. Онынъ антери чокъ, разы олур о. Халкътан алгъанынъы айтма, анъладынъмы? Бегенмейим, онынъ ичюн киймейим дерсинъ—кечер кетер.

Нияр (*агъламсырап*). Эр шейим афы, дуйсалар маскъара оладжагъым.

Аджы-Фериште (*ачувнен*). Айды, шынъшыкълап отурма манъа! Халкъкъа юзь сюрип афы тапып бергениме сен къуван. (*Ашхана тарафкъа бакъып*). Аман, булар да бизни янгъыз ташлады кеттилер. (*Къычыра*). Сайде!

Эбанай-Сайде ашханадан: „барам, барам“—деп къычыра ве аман къуванып кире.

Эбанай-Сайде (*къолуны янагъына къойып*). Акъыз, беш тюрю аш пишире. (*Пармакъларынен сая*). Пирничли шорба, бакълалы эт, экшили томалакъ, палевзели пилав, сонъ—хошаф.

Нияр. Онъгъан экенсиз де.

Эбанай-Сайде (*Нияргъа*). Бакъ сен онъа! Я сен ашамайджакъ оласынъмы ёкъса?

Элинде къаве табакъынън Самыр кире.

Самыр. Бир къызым олмагъанына догърусы пек окюнем. Эр ишнинъ пешинден озюме чапмакъ керек ола. Асыл Басырны шай эрте эвлениргеним де чокъусу шунынъ ичюн.

Таир чапып кире.

Таир. Анай... анай... кельдилер... кельдилер... (*Чыкъа*).

Самыр (*къаныгъа догъурылып*). Басыр кельди. Таммам вакътында келип етишти.

Самыр босагъа устюнде комсомолларнен раст келише. Элинде чемоданнен Решит, кягъыткъа чырмалгъан шейлернен: Басыр, Разие, Эсат ве Садыкъ ичери кирелер. Таир джамлы рамкалар ичинде Лениннинъ ве Сталиннинъ портретлерини алып кире ве оларны кровать устюне отуртып къоя.

Решит. Хайырлы олсун, Самыр енъге.

Комсомоллар. Хайырлы олсун, Самыр енъге!

Самыр (*къуванып*). В-а-а-й! Айланайым озюмнинъ комсомолларымдан... Дарысы башынъызгъа олсун. Келинъиз бир къучакълайым сизни, ярамазлар.

Самыр Решитни, Эсатны къучакълай. Бу арада Фазыл кирип къапы янында токътай.

Самыр (*къудаларгъа айланып*). Басыргъа Ниярны алдырмайджакъ олгъан мына бу ярамазчыкълар эдилер. Бакъ, энди озь фикирлеринден къайткъанлар.

(Комсомолларгъа). Ана шай, аферин балалар, сагъ олунъыз. Пек къувандым. Къана нелер кетирдинъиз? Косътеринъиз де бакъайыкъ. (Фазылны корин). Сен де мында экенсинъ де? Я не сакъланып отурасынъ?

Ф а з ы л (Самыргъа). Мен сенинъ яшларнен къучакълашкъанынъы сейир этем. (Комсомолларгъа). Айды косътеринъиз, косътер!

Р е ш и т (чемоданны стол устюне къойып). Мына, башта буларны корюнъиз.

С а м ы р (севинип). Бакъ, эм махсус чемодангъа къойгъанлар. (Чемоданны ача). Бу не? Бу насыл шей? (Бир машина анахтары чыкъарып). Басыр, бу насыл оюн?

Р е ш и т. Самыр енъге, мында оюн ёкъ. Биз сизге мотоциклет хайырлап кельдик. Булар исе мотоциклет ичюн энъ керек шейлер.

С а м ы р. В-а-ай, не япайым энди?..

Р а з и е. Эм о къадар дюльбер мотоциклет, корьсенъиз озюнъиз де бегенирсиз. Айдынъыз чыкъып бакъайыкъ да.

С а м ы р (ачувнен). Керекмей манъа мотоциклети-нъиз! Басыр, къана даа нелер алдынъ?

Б а с ы р. Башкъа бир шей алмадым!

Р е ш и т. Самыр енъге, мында догърусыны айтмакъ керек олса, Басырнынъ къабааты ёкъ. Келинге антер аякъкъап аладжакъ олып бир чокъ тюкянларгъа бардыкъ, амма сатмайлар: „билемиз биз о тенбель Ниярны, бизде онъа мал ёкътыр“—дейлер.

А д ж ы - Ф е р и ш т е (ачувнен). Сен озюнъ тенбельсинъ, огъурсыз, о не о айткъанынъ?

Эбанай-Сайде. Асыл сенинъ мында не ишинъ бар я? Джоюл кет мындан йипсиз.

Таир (*Эбанай-Сайдеге*). Сен озюнъ джоюлып кет, яланджы!

Самыр (*Таурге*). Улан, тилинъ тутулсын, хынзыр. Таир. Я о Решит агъамны не къува?

Самыр (*Фазылгъа*). Адам, айтса буларгъа бир шей. Фазыл (*сертликнен*). Не айтайым? (Комсомолларгъа). Отурынъыз яшлар!

Таир (*Решитнинъ ве Разиенинъ къолларындан чекип*). Отурынъыз, отурсанъыз шуны!

Решит ве Разие отуралар.

Нияр (*бирден еринден туруп, къудаларгъа*). Турунъыз кетейик!.. Турунъыз!.. Олар топланып туруп мында бизни кульмеге кельгенлер... Турунъыз, мен отурмайым артыкъ.

Аджы-Фериште ве Эбанай-Сайде туруп шалларыны алалар. Нияр ашыкъып чыкъа.

Эсат (*Нияр янындан кечкенде*). Аферин, Нияр, догъру япасынъ.

Фазыл (*къудаларгъа*). Огъурлар олсун, бегенсенъиз даа келинъиз.

Самыр (*агълап*). Мени маскъара эттинъиз... Энди мен халкънынъ козюне насыл корюнейим?.. (*Экинджи одагъа чыкъа*).

Аджы-Фериште. Мында къарты-яшы эписи комсомол. (*Эбанай-Сайдеге*). Джуръ, джуръ акъыз кетейик.

Эбанай-Сайде (*Фазылга*). Башта акъылынъыз къайда эди?

Фазыл. Я о къадар ялан явдыргъанда сенинъ акъылынъ къайда эди?

Эбанай-Сайде. Къайда эди?.. Сизге озюнъиз киби чобан керек.

Таир (*Адъы-Фериштеге якъын келип*). Керчек, алтын юзюк къайда?

Комсомоллар кулелер.

Адъы-Фериште (*къычырып*). Джоул башымдан, зыпкъын! Менде алтын юзюк ёкъ.

Басыр (*джиддиликнен*). Таир, чекиль четке!

Адъы-Фериште (*Эбанай-Сайдеге*). Джурь акъыз кетейик!.. (*Чыкъа, кеткенде мырылдысы эшитиле*).

Эбанай-Сайде (*бир кюлунен къапыны тутып, кетмеге азырланаракъ*). Дёнмелер, корьмемиш чингенелер, чобанлар, чобанлар, чобанлар...

Решит (*шакъанен*). Бу насыл хулиганлыкъ? Токъта барып шимди милицияны чагъырайым.

Эбанай-Сайде къача. Яшлар ве Фазыл кулелер.

Разие. Фазыл эмдже, энди буларнынъ насыл адамлар олгъаныны анъладынъызмы?

Фазыл. Анъладыкъ. Айды сиз тёрге кеч де, отурынъыз.

Садыкъ (*отураракъ*). Къавелерини биле ичип етиштирамадылар.

Фазыл. Эбанай эписи ичюн ичти, етер.

Б а с ы р (*экинджи одагъа бакъып къычыра*). Анай, кель шуны мында!

Самыр сес бермей.

Мен оны шимди алып келирим. (*Экинджи одагъа чыкъа*).

Ф а з ы л. Разие я сен не ичюн янгъызсынъ? Достунъ къайда?

Р а з и е. О даа шимди къапы огюнде эди де.

С а д ы к ь. Самыр енъгеден тартына, кирмей.

Ф а з ы л (*Таиргъа*). Олян, Таир. Чалт бар айт Алимеге кирсин. Бабам чагъыра де.

Таир чапып чыкъа. Экинджи одадан Басыр Самырны къолтугъына кирип кетире.

Б а с ы р (*Самыргъа*). Окюнмеге амма да шей таптынъ. Сен олардан къуртулгъанынъа къуванмакъ керексинъ.

Самыр отура ве текрар агълай.

Ф а з ы л (*Самыргъа*). Вазгеч шуны энди! Эшиттинъми, шимди нелер айтып кетти?

Р е ш и т. Коръмемиш чингенелер, дей.

Э с а т. Сизге озюнъиз киби чобан керек, дей.

С а м ы р (*козьлерини сюртин*). Къувгъандан бетер этип къайтарсанъ эбет айтыр.

Ф а з ы л. Айды, етер, Самыр. Бар сен къудаларгъа азырлагъан зияфетинъи кетир де мотоциклет макъариджи япайыкъ. О агълавдан яхшыдыр.

С а м ы р (*кене агълавнен*). Манъа мотоциклет макъариджи керекмей.

Решит. Ойле исе, Самыр енъге, эм келин макъариджи олур.

Самыр (*Решитке*). Битип тургъан ишни боздындыз да, бир де кулесинъ.

Решит. Мен кульмейим, Самыр енъге, догърусыны айтам.

Ичери Таир ве Алиме кирелер.

Решит (*Алимени косьтерип*). Иште, озю де кельди.

Алиме утанып бир адым кери чекиле.

Фазыл (*Алимеге якъынлап*), Джуръ, джуръ, Алиме, утанма! Санъа башым устюнде ер бар.

Яшлар (*Алимеге*). Джуръ энди, джуръ, назланма!

Алиме эйин-бейин олып яшларгъа якъынлай. Самыр исе онъа яшлы козьлерини тикип, окюнчен къарышыкъ бир къуванчен кулюмсирей

П Е Р Д Е.

МУНДЕРИДЖЕ

Саифе

Биринджи перде	3
Экинджи перде	16
Учюнджи перде	29
Дёртюнджи перде	42

МАМУТ ДИБАГ ТАЙНОЕ ОБРУЧЕНИЕ

На крымско-татарском языке

Госиздат Крымской АССР

1940 г.

Уполн. Главлита Крымской АССР № А-1434.

*

Ответ. редактор Юсуф Болат.

Техредактор З. Эрзина.

Корректор В. Кутуб-Заде.

*

Сдано в производство 27/II-40 г. Подписано
к печати 15/V-40 г. Формат бумаги $72 \times 105 \frac{1}{32}$

Бум. лист. $\frac{7}{8}$. У-ет. ав. лист. 1,9. Печатн.

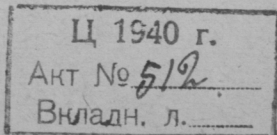
лист. $1 \frac{3}{4}$. В печатн. л. 48 тыс. зн.

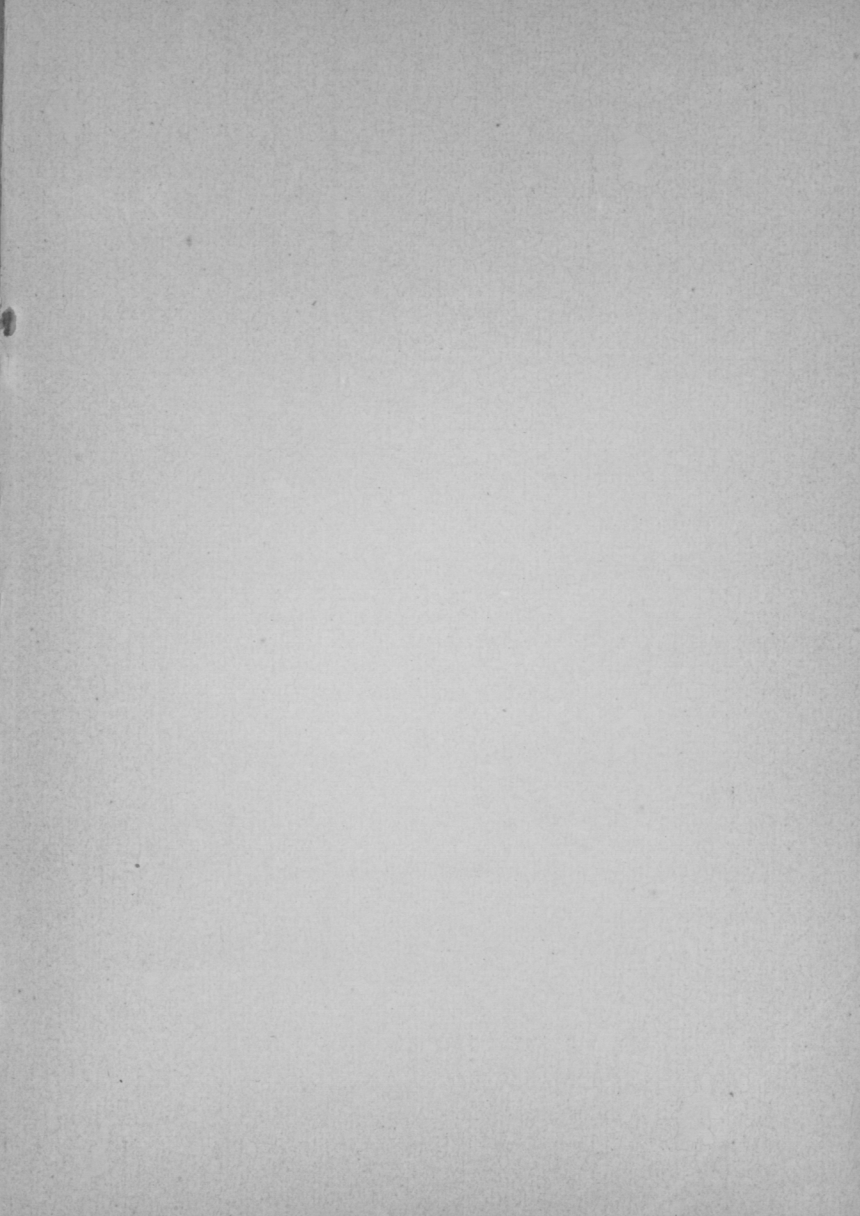
Крымгиз № 472. Тираж 200 экз. Заказ № 367.

*

Гостиполитография НКМП Крым АССР

Симферополь, ул. Кирова, 23.

Фияты 1 р. 25 к.

28551
| К-Тат.
| 2-193